

ՍՐԲԱՈՅՍ ՄԻՒՌՈՆԻ ՕՐՅՆՈՒԹԻՒՆ

Ե Ի

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՂ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԳԱՀԱԿԱՈՒԹԵԱՆ

ՔԱՆԱՄԵԱԿ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱՅՆԻ ՄԷՋ

Ա. ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ

Այս տարուան Մարտ ամսուն, Ամենապատիւ Տ. Եղիշէ Ս. Արքեպս., Պատրիարք Ս. Երուսաղէմի, ընկերակցութեամբ Արեւմտեան Եւրոպայի Կաթ. Ղիկոսական Պատուիրակ Գերշ. Տ. Սերոբէլ Ս. Արքեպիսկոպոսի և Տ. Շահէ Ս. Արքեպիսկոպոսի ուղեորուեցան Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին: Սոյն այցելութեան նպատակն էր Վեհափառ Հայրապետի և Յորելինական Յանձնախումբին հետ խորհրդակցել և որոշել Միւռնօրհնութեան և Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի գահակալութեան քանոնադրութեան հանդիսակատարութեան մանրամասնութիւնները: Ամեն. Պատրիարք Սրբազանը, իբրև նախագահը Յորելինական Յանձնախումբին, գրած էր արդէն Ն. Ս. Օծութեան թէ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ նուիրապետութեան և արտասահմանի հայութեան պարտքն էր կազմակերպել Յորելներ իբրև զեղում մը սիրոյ և արտայայտութիւն մը երախտագիտութեան իրենց Հայրապետին հանդէպ: Պատշաճ էր ուրեմն որ հանդիսութիւնները կազմակերպուէին Յանձնախումբին և ոչ թէ Ն. Ս. Օծութեան կողմէ, որ առարկան պիտի ըլլար մեծաբանքի այս արտայայտութեան:

Մի քանի նիստերու ընթացքին, որոշուեցաւ հրաւիրել քոյր եկեղեցիները, Մայր Աթոռի թեմակալ Արքեպիսկոպոսները և Եպիսկոպոսները, յատուկ պատգամաւորութիւններ և հաւատացեալ ժողովուրդը, պաշտօնական յայտարարութեամբ:

Որոշուեցաւ նոյնպէս որ Ն. Ամենապատուութիւնը անձամբ երթայ Սրբազան Պապին՝ հրաւիրելու համար պաշտօնական պատուիրակութիւն մը Վատիկանէն, իսկ Գերշ. Տ. Սերոբէլ Ս. Արքեպիսկոպոս հրաւիրելու երթայ Բէնիթըրպըրի Սրբազան Արքեպիսկոպոսը:

Հետ այնմ, Ամեն. Պատրիարք Սրբազանը ներկայացաւ Սրբազան Պապին, և շատ սիրովոր տեսակցութեան մը ընթացքին, ուր Քահանայապետը յայտնեց իր ջերմ սէրն ու համակրանքը Հայ ժողովուրդին և Եկեղեցիին հանդէպ, խոստացաւ բարձրաստիճան պատուիրակութիւն մը ղրկել Մայր Աթոռ, Միւռնօրհնութեան մասնակցելու համար:

Ս. Աթոռ վերադարձին, Ամեն. Պատրիարք Սրբազանը յղեց անհրաժեշտ նամակներն ու հրաւերները պաշտօնական անձնատրուութիւններուն և առաւ ամէն թաղ որպէսզի արժանաւոր շքեղութեամբ կայանան էջմիածնական հանդիսութիւնները:

Բ. ՍՐԲԱԼՈՅՍ ՄԻԻՌՈՆԻ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

էջմիածին, դարձեալ էջմիածին և միշտ էջմիածին. . .

Հայութիւնը ամբողջ անգամ մը ևս ոտքի ելաւ, ուխտի երթալու համար իր Մայր Տաճարին: Աշխարհի ամէն կողմէն ուր կայ հայկական կեանք, առաջնորդ, պատգամաւոր և ուխտաւոր ուղղուեցան դէպի Մայր Աթոռ, մասնակցելու համար սրբալից միւռնի օրհնութեան: Անգամ մը ևս հեռուներէն բոլոր սրտերը նայեցան դէպի լուսաւորչի լուսաշէն Տաճարը: Հաւատացեալ Հայը նորէն ապրեցաւ սարսուռը հաւատքին և քերթութիւնը լոյսին, խորհրդանշուած Ս. էջմիածինոյ: Բայց այս անգամ հայկական համադրային այս հանդիսութեան մասնակցելու եկան նաև թոր Եկեղեցիները, բերելու համար իրենց ալ աղօթքը որ դարերով շարունակուի հոսիլ հին միւռնը նորին մէջ և ապահովուի շարունակութիւնը Հայ Եկեղեցւոյ՝ դարձ դար և սերունդէ սերունդ: Իսկ Հայաստանի հաւատացեալ Հայ Ժողովուրդէն ով որ կրցաւ, եկաւ էջմիածին, բաժին առնելու համար սրբալից միւռնի բաշխած շնորհներէն:

Սեպտեմբեր 26ի Կիրակին տօն էր Ս. էջմիածնի մէջ. տօնն էր Վարապայ Ս. Խաչին, բայց այս Կիրակին տօնախմբութիւնն էր միւռնի օրհնութեան: Նախորդ իրիկունէն շարան-շարան սկսած էր գալ Հայ Ժողովուրդը դէպի իր Մայր Տաճարը. իսկ առաւօտուն, արեւածագին, խոնուած էր հազարաւոր հաւատացեալներու բազմութիւնը հնադարեան պատերուն տակ:

Երբ Վեհափառ Կաթողիկոսի գլխաւորած թափօրը ճամբայ ելաւ Վեհարանէն և անցնելով Տրդատայ Դուռէն ուղղուեցաւ դէպի Մայր Տաճար, հանդիսէ կարգապահութեան հսկող ոստիկանութիւնը կրնար որդ ահեց մը ապահովել թափօրին: Վեհափառ Հայրապետի նախագահած թափօրին գլուխը կը գտնուէին Երուսաղէմի և Կոստանդնուպոլսոյ Ամենապատիւ Պատրիարքները, իսկ թափօրին կը մասնակցէին Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ թեմերու սրբազան Առաջնորդները և եպիսկոպոսաց դասը: Նորին Սուրբ Օծութեան կողքին կը թալէին Ն. Սրբութիւն Բիմեն, Պատրիարք Համայն Ռուսիոյ, Ն. Սրբութիւն Դաւիթ, Կաթողիկոս Վրաստանի, Մայապարի Ուղղափառ Եկեղեցւոյ Կաթողիկոս Ն. Սրբութիւն Պառլիոս Մատթէոս Մար Թոմա, Ն. Սրբութիւն Պապի ներկայացուցիչ՝ Վսեմաւուդ Տ. Ուիլլըպրանտզ Կարտինալ և Տ. Թոլեւիտ Արքեպիսկոպոս, Անկիւրեան Եկեղեցւոյ և Քէնթըպըրիի Արքեպիսկոպոսին ներկայացուցիչ՝ Ն. Վսեմ. Էլլիսան Եպս. Լոնտոնի, Երուսաղէմի Յունաց Պատրիարքի ներկայացուցիչ՝ Ն. Վսեմ. Կերմանոս Մետրապոլիտ, Երուսաղէմի Ֆրանչիսկեան Միաբանութեան Վանահայր և Ս. Տեղեաց Պաշտպան Տ. Մաուրիլիո Սաքի Վարդապետ և բազմաթիւ օտար հիւրեր:

Վեհափառ Հայրապետի թափօրը երբ մտաւ Մայր Տաճար, ժամեղուցութիւնը սկսած էր արդէն, և օրուան պատարագէն էր Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարք Տ. Շնորհ Արքեպիսկոպոս: Մայր Տաճարի երգչախումբը Կոմիտասեան պատարագը երգեց բացառիկ յաջողութեամբ և յուզմամբ, որ լիցեց բոլոր ներկաներուն սրտերը: Դասերուն մէջ և եկեղեցիէն ներս խոնուած էր բազմութիւնը Հայ ուխտաւորներու, ժամանած բոլոր երկիրներէն՝ Թուրքիայէն, Ի.

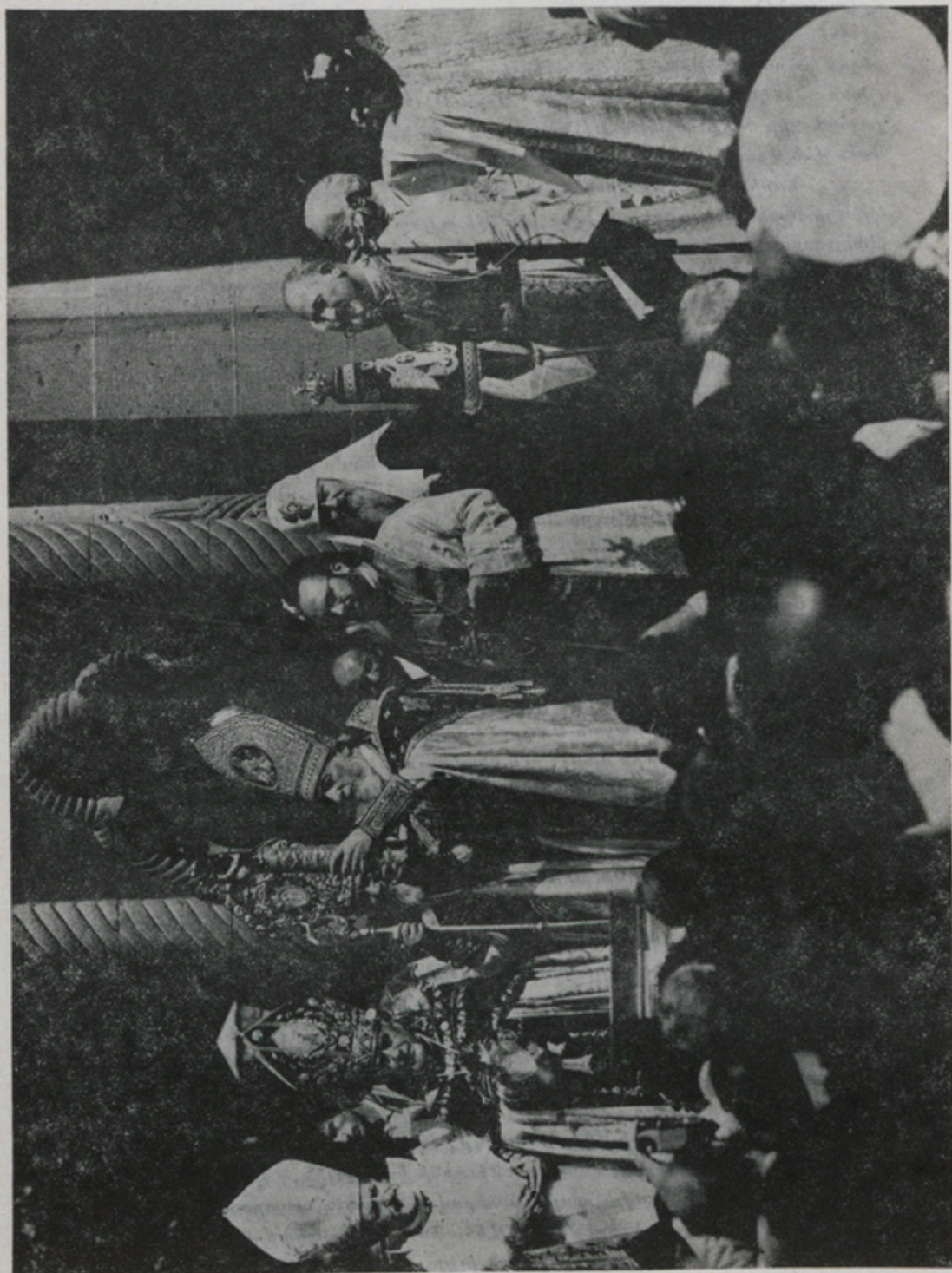
բաժնէն, Եզիպտոսէն, Սուրիայէն, Լիբանանէն, Կիպրոսէն, Յունաստանէն, Լերկու Ամերիկաներէն, ամբողջ Եւրոպայէն, Հնդկաստանէն, Աւստրալիայէն և Հրէաստանէն:

«Հայր մեր»էն առաջ Համայն Ռուսիոյ Սրբազան Պատրիարքը փափաքեցաւ բարձրանալ բեմ և ուղղեց իր խօսքը ներկաներուն: Վեհափառ Հայրապետը բեմէն ներկայացուց Նորին Սրբութիւնը Հայ Հաւատացեալներուն և յայտնեց իր մեծ ուրախութիւնը անգամ մը ևս ողջունելու ներկայութիւնը Ռուս մեծ ժողովուրդի Պատրիարքին՝ Էլմիածնի Հնադարեան Տաճարէն ներս:

Նորին Սրբութիւնը կարգաց ուղերձ մը՝ զեղուն Համակրութեամբ և եղբայրական զգացումներով, ուր, ի միջի այլոց բռաւ. «Ինչպէս բանի մը տալիսնք առաջ, խորապէս յագնեցեմք երբ մտնեմք երբ Կաթողիկոսութեան արքայանիստ այս Սրբազան Տաճարը, կենդանի վկամ մեծ, շնորհալի և քարեկալ մակամ Հայ ժողովուրդի ինմ պատմութեան, որ ամեցեացծ է բարգաւաճի դրժուար օրեր, դարեր շարունակ, սակայն այժմ կը կենայ ան իրապէս բարգաւաճ մեր սիրելի հայրենիքի ժողովուրդներու ըմտանքիմ մէջ. մեր սիրելի և մեծ հայրենիքիմ, որուն յառաջացման կը մուկրենք մեմք մեր ազօրքները և մեր գործերը: Այսօր, այստեղ եմք Ձեզի հետ, վկամ ըլլալու այն մեծ և առատ սիրտն որ Ձեր ժողովուրդը Աստուծոյ պաշտպանութեամբ կը բերէ Ձեզի. կ'ուզենք մեմք ևս մասնակցիլ այդ սիրտն արտայայտութեան և բերել մեր եկեղեցիներու և մեր ժողովուրդին սէրը Ձեր թկտմամբ»: Ապա Ն. Սրբութիւնը նաեւ բաց զեղեցիկ սրբանկար մը, ի յիշատակ իր մասնակցութեան սրբալոյս միւռնոսի օրհնութեան:

Յաւարտ Սուրբ Պատրիարքի, Վեհափառ Հայրապետի զխաւորութեամբ եկեղեցական դասը վերադարձաւ Վեհաբան և զգեստաւորուելէ ետք, Մայր Տաճարի զանգակներու ուրախ զօղանջին հետ վերադարձաւ Վեհաբանէն դէպի Մայր Տաճար: Հաւատացեալ ժողովուրդի ովկէանտան ընդմէջէն, եկեղեցական հայրերը բարձրացան Մայր Տաճարի զանգակատան դիմաց յատկապէս պատրաստուած բեմին վրայ, ուր զետեղուած էր սրբալոյս միւռնոսի կաթոսան: Միւռնոսօրհնութեան արարողութեան մասնակցեցան Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ նուիրապետական երկու Աթոռներու Սրբազան Պատրիարքները, շքեղապատուած տասներկու արքեպիսկոպոսներով և եպիսկոպոսներով. իսկ բեմին վրայ, Նորին Սուրբ Օծութեան երկու կողմերը բազմեցան չորս Եկեղեցիներու Սրբազան Պատրիարքները՝ Ն. Սրբութիւն Բիմեն, Ն. Սրբութիւն Դաւիթ, Ն. Սրբութիւն Պաղիլիոս Մատթէոս Մար Թոմա, Ն. Վսեմ. Կարտինալ Ուիլլիսպրանտզ, Ն. Վսեմ. Էլլիսըն Եպիսկոպոս և Կերմանոս Մետրապոլիտ:

Կէսօր էր, երբ Հայաստանի պայծառ երկինքին և զեկեցիկ արևին տակ սկսաւ միւռնոսօրհնութեան սրբազան արարողութիւնը: Վեհափառ Հայրապետն շուրջ Հայ բարձրաստիճան հոգևորականներէն իւրաքանչիւրի ձեռքին մէջ կար մասունք մը Թաղէոս Առաքեալի, Բարթողիմէոս Առաքեալի, Սանդուխտ Կոյսի, Գրիգոր Լուսաւորչի Ալը, Գեղարդը, յատուկ արխիէ մը մէջ պալատան իւղը. անոնք իրարու ետեւ ժօտեցան միւռնոսի կաթսային, օրհնելու համար բուրումնաւէտ ծաղիկներով և պալատաններով յատկապէս պատրաստուած սրբազան իւղը: Ընթերցուածներէն ետք, Վեհափառ Հայրապետը ժօտեցաւ կաթոսային և ածոր մէջ լեցուց նախ պալատան իւղը, ապա՝ Հին միւռնոսը, և նորոգուած միւռնոսը օրհնեց Գրիգոր Լուսաւորչի Ս. Ալըով և Բարթողիմէոս Առաքեալի բերած Գեղարդով: Ետացող միւռնոսին շուրջ Կաթողիկոս, զոյգ Պատրիարք

Ն. Մ. Օ. Տ. Տ. վազգէկն Ա. Ամենայն Հայոց Հայրապետը Ս. Գրիգոր Լուսավորչի Ազով կ'օրհնէ հաւատացեալները :

ներ, Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ առաջնորդներ և եպիսկոպոսներ երգեցին «Օրհնեսցի և սրբեսցի սրբալոյս միւռնին» և յուզումը ալիքի նման անցաւ ժողովուրդի ծովէն, բարձրանալու համար առ Աստուած՝ յայտնելու Հայ ժողովուրդի երախտագիտութիւնը, որ անգամ մը ևս Գրիգոր Լուսաւորչի տեսիլքէն ծնած Տաճարին մէջ, Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի յաջորդը Գրիգոր Լուսաւորչի իսկ օրհնած միւռնին կը խառնէր նոր միւռնին մէջ, ապահովելու համար շարունակութիւնը աստուածային օրհնութեան և շնորհքին, եկած Հայ ժողովուրդին և նորէն իջնող մեր հայրենի հողին վրայ: Բոլորին սրտէն անցաւ սարսուռը Հողեղալուտին, բոլորն ալ զգացին թէ դարձեալ կը բացուէին երկինքի դռները և Սուրբ Հոգին կ'իջնէր սրբազան այն իւղին մէջ, որ Հայաստանի և Սփիւռքի

Մաս մը Ս. Էջմիածնի շրջափակին մէջ հաւաքուած հաւատացեալներու ծովածաւալ բազմութենէն:

Հայ ժողովուրդին պիտի տանէր չունչը Սուրբ Հոգիին և դրոշմը աստուածային օրհնութեան: Անգամ մը ևս բոլորի սրտերուն մէջ կ'իջնէր խորհուրդը Հայ ժողովուրդի տեսլու և դարձեալ ու միշտ վերապրելու կամքին: Նոր սրբազործուած միւռնի կաթսան նորէն կը ծածկուէր ճերմակ շղարշով և եկեղեցական դասը կը մօտենար համբուրելու Նոր Ուխտի այս տապանակը, որուն ներկայութիւնը Սուրբ Էջմիածնի մէջ անգամ մը ևս կ'ապահովէր Հայ ժողովուրդը թէ հաստատուն է Հայաստանեայց Եկեղեցին և թէ «դրունք դժոխոց զնա մի՛ յաղթահարեսցեն»: Հայ ուխտաւորները և բարեպաշտ բազմութիւնները շարքով մօտեցան միւռնի կաթսային և անոնք ևս իրենց հաւատքի վերմ համբոյրը դրին այնտեղ:

Յաւարտ արարողութեան, Կաթողիկոսական Թափօրը իջաւ Սեղանէն և ուղղուեցաւ Վհարան: Կաթողիկոսական զահարահէն ներս, յանուն եկեղեցական դասին և արտասահմանէն փութացած պատգամաւորներուն և ուխտաւորներուն, խօսք առաւ Արևմտեան Եւրոպայի Կաթողիկոսական Պատուիրակ Գերշ. Տ. Սերովբէ Արքեպս. Մանուկեան: Ի ժիջի այլոց, Նորին Սրբաշուքինը ըսաւ.

Աստուածարեալ Հայրապետ,

Այսօրուան պատմական և վիճաշուփ սրբայայտ միւռոնի օրհնութեան առթիւ քոյլ տուի՜ր յանուն Հայ հոգեւոր դասում, Հայ հաւատացեալներում և ամբողջ Հայ ժողովուրդին որ ի հայրենիս և ի ափիւս աշխարհի սրտագին շնորհաւորել և յայտնել ամենում երախտագիտական զգացումները Ձերդ Ս. Օ. ծութեան:

Ձեր հայրապետութեան քան և մէկ երջանիկ տարիներու ընթացքին Աստուած բախտաւոր առիթը շնորհեց Ձեզի չորս անգամ կատարելու Սուրբ Միւռոնի շնորհաբաշխ օրհնութիւնը. բայց այսօր ամենէն պատմականն ու մեծաշուքը եղաւ վասն զի ոչ միայն բազմահազար հաւատացեալներ խանդավառութեամբ, երկիւղածութեամբ և արցունքաւ աչքերով հետեւեցան այս քացառիկ և հոգեպարար արարողութեան, այլ նաև ամբողջ մասնակցեցան առաջին անգամ ըլլալով պատմական և բոլոր բոյր եկեղեցիներու բարձրաստիճան մերկայացուցիչները, որոնց անունները Դուք արդէն յիշեցիք Ձեր այնքան հոգեշունչ և պերճախօս պատգամին մէջ:

Սուրբ Միւռոնի օրհնութիւնը մեր եկեղեցւոյ ամենէն ժողովրդական և խորհրդաւոր արարողութիւնն է, որ Ս. Հոգւոյն շնորհները կ'իջնեն և Ս. Միւռոնի միջոցաւ կը բաշխուին Հայ հաւատացեալներուն. ան, մեր ժողովուրդի հոգեկան կեանքի ամենէն քանձրացեալ արտայայտութիւններէն մէկն է որ ռուկի շղթայով մը մեզի կը կապէ մեր անցեալ և մեր հաւատաւոր հայրապետներու ստեղծագործ ոգիին, որոնց արժանաւոր յաջորդն է՜ր Դուք և կը զօրացնէ և կը վերապրեցնէ մեր ազգային սրբութիւնները, մեր Գրիստոնէական հաւատքը և սէրը մեր հոգեւոր մշակոյթի արժէքներում:

Կուգեմ վստահեցնել Ձերդ վեհափառութիւնը որ այս պատմական և յիշատակելի օրուան առթիւ ամբողջ Հայ ժողովուրդին մտածումներն ու զգացումները կեդրոնացած են Մայր Հայրենիքի սիրտին, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի մէջ կատարուող Սրբալոյս Միւռոնի օրհնութեան և շինարար, ազգասէր և աստուածարեալ Հայրապետիդ 20 տարիներու արդիւնաշատ գործունէութեան շուրջ:

Մեր ժողովուրդի պատմութիւնը ալեկան ծովու մը կը նմանի, որուն միակ ամուր խարիսխը, խաղաղ նաւահանգիստը եղած է մեր Ս. Եկեղեցին, և ամբողջ հայրապետները, ամբողջ ոչ միայն հոգեւոր, այլ նաև քաղաքական առաջնորդները եղած են ամբողջ ժողովարին պայմաններում մէջ:

Յանուն ամբողջին, վեհափառ Հայրապետ, դարձեալ շնորհակալութիւն և երախտագիտութիւն Ձեզի. մաղթելով, որ Աստուած տակաւին շատ երկար, առողջ կեանք պարգևէ Ձեզի, քրպէսիդ այսպիսի պատմական, համազգային և համակեկեղեցական դէպքերով պայծառացնէ՜ք, տարածէ՜ք և լուսաւորէ՜ք քրիստոնէական լոյս հաւատքը, ի փառս Աստուծոյ և ի պայծառութիւն Հայ յաստանայց Առաքելական Եկեղեցւոյ և Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի:

կէսօրէ ետք, Վեհափառ Հայրապետը ճաշի հրաւիրեց հոգեւորական դասը ամբողջութեամբ, հիւր եկեղեցականները, Հայաստանի ներքին թեմերէն և արտասահմանէն եկած արքեպիսկոպոսները, եպիսկոպոսները, վարդապետները, քահանայ հայրերը, ինչպէս նաև օտար եկեղեցական հիւրերը:

Գ. ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԵՀԱՓԱՌ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԳԱՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

Սեպտեմբեր 27ին, Վեհաբանի մեծ դահլիճին մէջ տեղի ունեցաւ յաւուակ հանդէսը, նուիրուած Ն. Ս. Օծութիւն Տ. Տ. Վազգէն Առաջին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ջանամեայ զահակալութեան: Ներկայ էին և նստած Կաթողիկոսին շուրջ՝ Ն. Սրբութիւն Բիմեն, Պատրիարք Համայն Ռուսոյ, Ն. Սրբութիւն Դաւիթ, Պատրիարք-Կաթողիկոս Համայն Վրաստանի, Ն. Սրբութիւն Պազդիկոս Մատթէոս Մար Թոմա, Կաթողիկոս Հնդկաստանի և Արևելքի, Ս. Երուսաղէմի և Կ. Պոլսոյ Սրբազան Պատրիարքները, Վատիկանի ներկայացուցիչ՝ Ն. Վսեմ. Կարտինալ Ռալլըպրանտզ, Արքեպիսկոպոս Հոլանտա, յի, Ն. Վսեմ. Էլլիսըն Եպիսկոպոս, առաջնորդ Լոնտոնի և ներկայացուցիչ Քէնթըրբորիի Արքեպիսկոպոսին, Գերշ. Տ. Կերմանոս Արքեպիսկոպոս և Մետրապոլիտ՝ ներկայացուցիչ Երուսաղէմի Յունաց Պատրիարքին և Ն. Հայրութիւն Տ. Մաուրիլիօ Սաբի Վարդապետ, Վանահայր Ծրոնչիսկեան Միաբանութեան և Քիւսթոս Սուրբ Տեղեաց: Իսկ անոնց ետին՝ Հայ և օտար եկեղեցական դասը: Դիմացը, դահլիճին մէջ, առաջին կարգի վրայ կը նշմարուէին Ն. Վսեմ. Տիար Սարգիս Գասպարեան՝ Հայ Եկեղեցւոյ Գործերու Պորտուգի Նախագահ, Ակադեմիկոս Լեւոն Պաշկեան՝ Տնօրէն Երևանի Զեռպարաց Մատենադարանին, Տիար Վարդգէս Համազասպեան, Նախագահ Սփիւռքահայ Կոմիտէին, Բարդաթիւ Կրօֆէնսթրիք, Տէր և Տէն. Սարգիս Քիւրքեան, Տիար Գէորգ Պապրճեան, Տիար Արծրուն Զրբաշեան, Տիար Նուրահան Ծրէնիկեան և ուրիշ բարերարներ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի, ինչպէս նաև Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպս. Աճէմեան, որ Ամենապետն էր օրուան հանդէսին:

Հակիրճ խօսքով ժբ բացուած յայտարարելէ ետք օրուան հանդէսը, Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպիսկոպոս հրաւիրեց բոլոր ներկաները շոտնկայս արտասանելու «Հայր մեր»-ը միաբան: Ապա նուազուեցաւ Պետական Հիմնը և անմիջապէս ետք, յանուն Կեդրոնական Յոբելինական Յանձնախումբին, խօսք առաւ Ամեն. Տ. Եղիշէ Արքեպիսկոպոս, Պատրիարք Աթոռոյ Ս. Երուսաղէմի:

Հանդիսատար գիտակցութեամբ, որուն խորքը հիացում կը կազմէ, Հայ ժողովուրդը ամենալաւ իր յարգամքի տուրքը կը բերէ վերատիմ Նորին Ս. Օծութիւն Տ. Տ. Վազգէն Վեհափառ Կաթողիկոսին, ամոր քանամեայ գահաւորութեամբ յոբելանանին առիթով:

Մեծ մարդոց հոգիին բացատրութիւնը պէտք է որոնել հոգիին մէջ այն ժողովուրդին, որուն ծոցածին գաւակներն են ամոնք: Անշուշտ բարեպաշտ մօր մը և ազնուակամ հօր մը հոգիէն ստացած է այսօրուան յոբելիարը իր հոգիին կայծը, որ այժմ խառնվի է վերածուել իր մէջ, մեր ցաւերուն և կարիքներուն իբրև սպեղանի և փարոս առաջնորդութեան: Մեծ մարդերը անձնատրեալ արտայայտութիւններ են իրենց ցեղին ու ժամանակին. անոնց կեանքի պատմութիւնը պէտք է որոնել ոչ թէ հոյլ մը թուականներու և ծանօթութիւններու մէջ, որոնցմէ կը հիւստի կենսագրութիւն մը, այլ լուսաբանութեան մէջ այն

ճգտումներում և շարժառիթներում՝ որոնք կը յատկանշեն ամենց ժամանակն ու միջավայրը :

Անոնք որ տակաւ կրցին նանչնալ Նորին Սուրբ Օծութիւնը իր իզձերու անկեղծութեանը մէջ և մեր ժողովուրդին խոր կարիքները, կ'զգան այժմ թէ Լուսաւորչի Աթոռին գահակալ ըլլալու իր ընտրութիւնը ճոր թաւակամի մը առաւօտը կը բերէր Հայ Եկեղեցւոյ երկնքին ներքէն : Այս մտածումը իր մէջ ունի մանկ պատրաստեալ, վասնզի արդիւնք է ոչ թէ գագաւտի՝ այլ սկզբունքի մը : Այդ սկզբունքը այն համոզումն է, թէ համայնքներու շինութեան գործը կը կարօտի բարոյական ուժերու, որոնք երևան կուգան հոգեկան առաքինութիւններով հարուստ գործիչներու միջոցաւ :

Հայութեան լաւագոյն օրերը կը գուգադիպին միշտ իր բարոյական մեծութեան թաւակամներուն : Այդ թաւակամներէն իւրաքանչիւրին վերկ կը առաւանդէր դէմքն ու անունը տեսիլքով լեցուն մարդոց, որոնց մէջ կ'ապրի Աստուծոյ հոգին, առաջնորդութեան մշտնջենալ ուժը : Այդ հոգիէն բաժին մը կայ Նորին Ս. Օծութիւն Վազգէն Կաթողիկոսին մէջ : Առանց այդ հոգիին, ամէն օր մարդուն մէջ ապրող կենդանի տեսիլքին, մենք պատրաստիք գտնել եմք միայն : Առանց այդ կենդանի շունչին, մեր խօսքը բարբառցանք է, իսկ մեր գործը աւիմաստ շարժումներու տեսարան մը :

Նորին Սուրբ Օծութիւնը հոգիի և տեսիլքի մարդ է, մեր օրերու ամենեւնի պատկառելի և բացառիկ արժէք ներկայացնող դէմք : Անհատներու կեանքին մէջ քիչ անգամ կարելի է հանդիպիլ որ պատույ և դիրքի յառաջդիմութիւնը գուցընթաց քալած ըլլալ գուտ անձնական արժանիքին հետ, ինչպէս կը հաստատուի Նորին Ս. Օծութիւն Վազգէն Կաթողիկոսի պարագային : Այս է պատճառը անտարակոյս որ իր կեանքը տեսարան մը ըլլալէ աւելի փառք մըն է մանաւանդ. գայն դիտելով մարդ հրճուանքէն աւելի կը սարվի, այսինքն կ'անի փորձառութեամբ և հոգեով : Անոնք մարդեր են, որոնք կրնան կարդալ անկեղծ մարտնչիին վրայ իրենց ժողովուրդին նականազիրը : Որոնք կրնան լսել ձայնը որ գրեթէ իրենց ժողովուրդի առաջնորդութեան կը կանչէ :

Հասկացողութեան խոշոր տարբերութիւն մը կայ անշուշտ արժէքի և արժանիքի ըմբռնումներում միջև : Առաջինը վիճակ մըն է, իսկ երկրորդը յաւելեալ առաքինութիւն մը, որուն կարելի է տիրանալ կամով և գիտակցութեամբ : Ենթիւ արժայարդի արժէք է անշուշտ, բայց այդքան միայն. անոր բուն արժանիքը մարդ կ'ունենայ այն ատեն երբ արժէքը կարենայ վերածել արժանիքի : Անա թէ ինչպէս Նորին Սուրբ Օծութիւնը աւելի քան երեսուն տարիներ անձնագոյն յօժարութեամբ մուրհիւլե տոք ինքզինք կոչումներու ամենէն խոր հրդարարին և ազնուականին, կրցած է բարձրաժող քանակութեամբ քանակաւ յապետութեան, շնորհիւ իր անբասիր նկարագրին, իմաստութեան, հոգեկան կարողութիւններուն և արդիւնաւոր գործունէութեան :

Գործը գոր քան տարիներ առաջ ստանձնեց Նորին Ս. Օծութիւնը, դիւրին չէր : Բազում ալ գիտեմք թէ Աթոռները փառապատեմ գտնել ըլլալէ աւելի խաչեր են : Դժուարութիւնները շատ յաճախ այնքան մեծ են, որ հրաշքներու պէտք կայ գտնում դիմակայելու : Սակայն ազգին վստահութիւնը առաջին մէկ օրէն այնքան մեծ եղաւ իր սիրելի Հայրապետին նկատմամբ, որ սիրով պահանջեց որ գործուի այդ հրաշքը : Մայր Տաճարի նորոգութիւնը, վեհաբանի բարեկարգումը, ճեմարանին և Տպարանին սրտած մոր թափը և Մայր Աթոռի տնտեսական վերականգնումը առէջներ եղան հրաշքի այդ թեգանին :

Աւերներէն վերականգնող նորապետուր Մայր Հայրենիքի կողմէն Նորին Ս. Օծութիւնը զիսցաւ շինել, գարդարել և ծաղկեցնել Մայր Աթոռ Ս. Էջ-

միածինը: Հայ ժողովուրդը անցնող յիսուն տարիներում արքայական պատմութեան հազար տարիներու մէջ դարերէ ի վեր նստած սգաւոր Մայր Հայրենիքին, իսկ Վազգէն Կաթողիկոս այդ պատմութեան հազար տարի Մ. Էջմիածնին: Անոնք, այդ յաւիտեական գոյց մայրերը, քօթափած իրենց դարաւոր փոշին, այժմ իրարու կը մային քաղցր ժպիտով, խրատ սրբազան դամակը վշտի և բըշտութեան կոկորդին:

Նման եռամեծար հայրապետներում, Նորին Ս. Օծուքեան համար Հայոց հայրենիքն ու ժողովուրդը անշամանդալ ճշմարտութիւններ են, որոնց պէտք է միշտ հաւատարիմ մնալ ի գին ամէն գոհադուքեան: Իսկ Հայ եկեղեցին անմահանդ դոշ մըն է, Լուսաւորչի կամբեղը որ կը լուսաւորէ մեր անցեալի սխրագործութիւնները, ինչպէս նաև ապագայ վաղորդայնները: Այս մտաւոր սիւ մզումին տակն է որ ան գործեց քսանէ ակնի տարիներ, եռանդով, սիրով և հաւատարմութեամբ, իբրև արժանաւոր պետը Հայ եկեղեցիին:

Տակաւին, հովուապետի գաւազանը առած քանի անգամներ, Նորին Ս. Օծուքեանը շրջած է աշխարհէ աշխարհ, գաղութէ գաղութ, օրհնելով, սխափելով և հրահանգելով աշխարհացրիւ իր հօտը Ս. Էջմիածնի և վերածնող Մայր Հայրենիքի գազարմովն ու գաղափարով: Այդ գոյց գազարմներու ռսկի գետն է որ կը հոսեցնէ ան, տարիներէ ի վեր, արտասահմանի մշտնջերմութեամբ իր պանդուխտ գաւազներու հոգիէն ներս:

Ի վերջոյ պէտք է գիտնանք թէ Ս. Էջմիածինը ոչ միայն բարձր բերդն է հաւատքին, այլ նաև ռսկի կամուրջը Հայ Սփիւռքի և Մայր Հայրենիքի միջև: Սրբազան տապանակը որուն մէջ տակաւին պահուած կը մնայ հազար անգամ նահատակուած բայց յաւերժ կենդանի ժողովուրդի մը հոգևոր մխթաբութեան և հաւատքի մուրհակը: Ան մեր դարաւոր մութերը լուսաւորող փառսն է եղած, մէկ ուրիշ երեսը մեր հայրենիքին ու ժողովուրդին: Ամէն անգամ երբ աղէտներ հարուածներ են մեր մէկ երեսը, մեմք միւսն ենք դարձնուցեր, մշտնջերմութեամբ մեր ազգային գոյութիւնը: Առանց Ս. Էջմիածնի, մեր ժողովուրդի հոգևոր երեսին, շատ բան պիտի պակսէր մեր կեանքին և մեր ժողովուրդի ապագայ սխրագործութիւններէն: Չկայ ստեղծագործութիւն, մէջն ըլլալով նաև գեղեցիկ տիեզերքին, եթէ անոր պակսի հոգեկան տարրը որ կը բոցալսուէ գայն իր հոգիին ռիթմովը:

Դժուար է անշուշտ արժանիքներու համեմատական կշիռը կազմել, սակայն մարդիկ մեծ են համաձայն իրենց ճշմարտութեան: Անոնք որ կը խիզախեն իրենց անձին համար, իրենց կեանքը կ'արժեն. անոնք որ կը պայքարին ի խնդիր աշխարհի միութեան բարիքներուն, աշխարհը կը գտնեն լոկ. իսկ անոնք որ կը ձգտին իրենցմէ անդին, յաւիտեական ու համայնական ճշմարտութիւններուն, մտածողներն են մարդոց որդիներէն, որոնք գիտեն մարդոց բերել կարելի մը լայն և ակն մը բարիք, ամուհելու անոնց կիզի պատուը:

Վեհափառ Տէր, քոյլ տուէ որ յանուն Հայ եկեղեցւոյ լուսութեան, պաշտօնէութեան և ժողովուրդին, շնորհաւորեմ Ձեր գահակալութեան քան. ստեղծելով ի սրտէ որ Աստուծային օրհնութեամբ տակաւին երկար ապրիք, իբրև իմաստուն դիտապետ և ժիւ մասնաւոր մեր եկեղեցիին: Ապրիք երկար, իրականացնելու ոչ միայն ձեր իզգայը, այլ նաև որպէսզի տեսնէք իրականացումը մեր ժողովուրդի դարաւոր երազին:

Ողորմած Աստուծոյ մեր հայրերուն քոյ միշտ անասան պահէ Լուսաւորչի գահը, ինչպէս նաև Սովետական մեր հայրենի աշխարհը. քոյ իր վերայէն չանցնի բնաւ ան քեւ չարիքին, և իր կողերուն չժամբանայ բռնակցող բռնակալին: Չպակսի քոյ իր հոգիներէն Հայ բազուկը շինարար, իր գործարան.

ներեմ՝ ժայնը աշխատամիջի ոսկի մուրմին: Առատ ըլլամ միշտ հնձամեներ բարի-
փին և բացուի ժպիտը երջանկութեան հոգիներում մէջ, որպէսզի կարենանք ը-
սել մեր սիրտերում խորին. Ովստմա մարանորոգ յարուցելոյն մեր Եկեղեցիին
և Հայրենիքին:

*Կարգադրուած էր Յանձնախումբին կողմէ որ բոլոր խօսուած ճառերը
Թարգմանուին Փրանսերէնի կամ անգլերէնի և բաժնուէին օտար հիւրերուն.
այնպէս որ անհրաժեշտ չեղաւ հայերէնէ օտար լիզուներու Թարգմանելու հա-
յերէնով արտասանուած ճառերը:*

*Երուսաղէմի Սրբազան Պատրիարքին յաջորդեց Գերշ. Տ. Կոմիտաս
Արքեպիսկոպոս, Առաջնորդական Փոխանորդ Ալլարատեան Թեմին և անդամ
Գերագոյն Հոգևոր Խորհուրդին, որ կարդաց խնամքով պատրաստուած ղեկու-
ցադիր մը, երկարօրէն նկարագրելով Վեհափառ Հայրապետի քառամեայ դ-ր-
ծունէութիւնը՝ իր բոլոր երեսներով:*

*Այնուհետև Գերագոյն Հոգևոր Խորհուրդի անունով, Գերշ. Տ. Շահէ
Արքեպիսկոպոս կարդաց յատկապէս պատրաստուած հետեւեալ ուղերձը.*

Տեսուն Տեսուն Վազգէմի Առաջնոյ

Աստուածաբնալ և Սրբազմառար

Հայրապետին Ամենայն Հայոց

Ի Սուրբ Էջմիածին

Վեհափառ Տէր,

Յայտ առնեմք Սրբութեան Ձերոյ, եթէ Գերագոյն Խորհուրդ աստուա-
ծակառոյց Աթոռոյս Սրբոյ Էջմիածնի, Խորհուրդ ի մէջ տրարեալ, անդամաց
գեկեղեցաշէն, եայրենամուէր և յոգմաջամ գործս շնորհագարդ Հովուապետիդ
Ամենայն Հայոց:

Յաւուրս քառամեայ վեհաշուք գահակալութեան Մեծի Քահանայա-
պետիդ, Եկեղեցի Հայաստանեայց, որ խրթնացեալ էր ի բարեգարդութիւնէ
բեմբին, յայժ պայծառացաւ և բարձրագլուխ կամակարութեամբ երեսիլի եղև
յաշխարհիս և յազգիս մերում:

Վասն որոյ Գերագոյն Խորհուրդ Մայր Աթոռոյս Սրբոյ Էջմիածնի, ի
տրիսուր աստուածաբանոյ գործոց Եպիսկոպոսապետիդ Ամենայն Հայոց, այլ-
և ի Յշմանարումն քառամեայ գահակալութեան Շայրագոյն Պատրիարքիդ և
Կաթողիկոսիդ առիւմանեաց շնորհել մեծագործ Գահակալիդ Մեծի Աթոռոյս և
Հովուապետիդ, գահամակուռ և գոսկեհաւ ԱՐՄԻԻ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱՅԻՆ, յանուն
Մերս Սրբոյ Եկեղեցւոյ և համայն ժողովրդեան Հայոց:

Վեմից վեհագոյն, ընկալ քաղցրութեամբ զայս պարգև ազգամուէր,
որ վայել է Մեծի Հօրդ, քանզի Դու ես Հովիւ քաջ և իմաստուն քրիստոսաբնիմ
Եկեղեցւոյ և Քև պարծին Եկեղեցի Հայաստանեայց և ամենայն ժողովարդ
Հայոց:

«Թագաւոր երկնաւոր, գեկեղեցի քն անշարժ պահեա, և զգաւազան իշ-
խանութեան մերոյ Հայրապետի, պայծառացուցեալ ծաղկեցոյ յամայր ամս»:
Ամէն:

Անդամք Գերագոյն Հոգեւոր հոգեւորդոյ՝

ՍԵՐՈՎՐԷ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
ԿՈՄԻՏԱՍ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
ՇԱՀԷ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
ՅՈՒՍԻԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
ԱՌԱՔԵՆԻ ԱՌԱՔԵՆԻԱՆ
ԱՐԱՐԱՏ ՂԱՐԻՊԵԱՆ
ՍԱՐԳԻՍ ՄԵԼԻՔԵՆԻԱՆ
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹՕԺՈՒՋԵԱՆ

Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին

27 Սեպտեմբերի 1976 թ. .

Ապա Գերշ. Տ. Սերովբէ Արքեպիսկոպոս յանուն Գերագոյն Հոգեւոր
Խորհուրդին, Վեհափառ Հայրապետին կուրծքը զարդարեց յատկապէս պատ-
րաստուած ոսկեայ արծիւով :

Օրուան Ատենապետը խօսք տուաւ ՀՍՍՀ Միեմարներին Սովետին կից
Հայ Եկեղեցւոյ Գործերու Խորհուրդի Նախագահ Տիար Սարգիս Գասպարեա-
նին, որ յանուն Հայաստանի Կառավարութեան և Հայ Եկեղեցւոյ Գործերու
Խորհուրդին, ինչպէս նաև իր անձնական անունով ներկայացուց սրտազին շը-
նորհաւորութիւններ Վեհափառ Հայրապետին : Ան ի միջի այլոց ըսաւ. «Քա-
ջատեղեակ Հայ ժողովուրդի ռզերգական քայց հերոսական պատմութեան,
Ձեր գործունէութիւնը մերշնչուեցաւ միշտ մեր հիմ և քաղաքակիրթ ժողո-
վուրդի երեմ հազար տարուամ պատմութեան գիտակցութեամբ, ժողովուրդ
մը՝ անցած դժուար և մամը չունեցող փորձամեմեր, ժողովուրդ մը՝ անհա-
ւասար մակատաւարումը մղած և իրագործած փառաւոր քաջագործութիւն-
ներ. արի այս ժողովուրդը, որ գտնուեցաւ ահաւոր վտանգին առջև վերջնա-
կանապէս ջնջուելու ժողովուրդներու ցամկէն, այդ ժողովուրդը կրցաւ դարձ-
եալ ուշքի գալ, ռաքի կանգնիլ, շտիել ռզնայալը, ելիել իր միեակութեան քա-
րայրին մէքէն ինչպէս վէպի Միերը, և ակամջ տալով ազգային և ընկերային
արդարութեան ծայնին, մտաւ խիզախօրէն և անայալլ հաւատքով Սովետա-
կան Միութեան ազատ ժողովուրդներու ընտանիքէն ներս :

Պարոն Գասպարեանի ողջոյնի խօսքէն ետք, Հանդէսը ընդմիջուեցաւ
քառորդ ժամ դադարով, որմէ ետք օրուան Ատենապետ Գերշ. Տ. Շահէ Արքե-
պիսկոպոս Հրաւիրեց Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարք Ամեն. Տ. Շնորհ Արք-
եպիսկոպոսը, որ ըսէ իր ողջոյնի խօսքը՝ ի դիմաց Հայ Եկեղեցւոյ Նուիրապե-
տական Աթոռներուն և Թեմերուն : Ամեն. Պատրիարք Սրբազանը իրեն յատուկ
նորութեամբ և հաւատքի շունչով արտայայտեց Հայ Եկեղեցականութեան հա-
ւատարմութեան, հիացումի և յարգանքի խօսքը իր մեծ Հովուապետին նկատ-
մամբ՝ իրեն Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, իրեն Հայաստանեայց Եկեղեցին Ա-
ւստարանի շունչով և Առաքելական ոգիով ներշնչող մեծ եկեղեցական, և բե-
րաւ Նորին Սուրբ Օծութեան՝ շնորհաւորութիւնները նաև Թուրքոյ ամբողջ
Հայութեան :

Ամենայն Հայոց վեհափառ Հայրապետը երբ իր խօսքը կ'ըսէ կաթողիկոսական գահակալութեան փառամեակի հանդիսութեան ընթացքին :

Ամեն . Տ . Շնորհք Պատրիարքին յաջորդեց Համայն Ռուսիոյ Պատրիարք , Ն . Սրբութիւն Բիմենը : Նորին Սրբութեան խօսքը ուսերէնէ հայերէնի թարգմանեց Պրն . Հայկ Առաքելեան : Ստորեւ կու տանք Ռուս մեծ եկեղեցականին զեղեցիկ վկայութիւնը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին նկատմամբ .

Ձերդ Սրբութիւն , սիրեցեալ եղբայր ի Քրիստոս , Ամենայն Հայոց Մայրազոյն Պատրիարք-Կաթողիկոս Վազգէն Ա ,

Բարձրապատիւ Հովուապետներ և Հովիւներ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցու ,

Թանկագին եղբայրներ ու քոյրեր ,

Յարգելի հիւրեր .

Մեր սիրտը նորից լցուած է ուրախութեամբ դէպի ամենայն Հայոց հոգեւոր կենտրոն՝ Սուրբ Էջմիածին կատարած մեր անմոռանալի այցելութեամբ , Հայ Եկեղեցու իմաստուն և բարի Հովուապետ Նորին Սրբութիւն Վազգէն Կաթողիկոսի և նրա բոլոր գործակիցների հետ Մեր ունեցած եղբայրական շփոթման յարաբերութեամբ :

Այս անգամ Մեզ այս օրհնեալ երկիրը բերեց Մեր հագու և սրտի մզու-
մը, որպէսզի հազարդեմք Ձեզ, Ձերդ Սրբութեանը, Ռուս Պրավոսլաւ Եկեղե-
ցու բարձրաստիճան մերկայացուցիչներին, հոգևոր դասին և հաւատացեալ ժո-
ղովրդի սրտագին ողջոյնները Ձեր Հովուապետական 20ամեայ արդիւնաշատ
գործունէութեան առթիւ:

Բերելով Մեր եղբայրական ողջոյնները, միաժամանակ յայտ ենք
յայտնում և աղօթում, որ մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսը բազմապատկի Ձերդ
Սրբութեան ուժերը՝ հետագայում ևս ծառայելու Նրա ամենատուրք անուին և
Հայաստանեայց մեծ Եկեղեցուն:

Գտնուելով Ձեր հիմնաւորաց և օրհնեալ երկրում՝ Մենք մտնով գմում
ենք դէպի այն հեռաւոր ժամանակները, երբ Հայ ժողովրդի մէջ մօր էր ծագում
ֆրիստոնէական հաւատքի արշալոյսը առաքելական բարոյութեան միջոցով,
որով սկիզբը դրանց Քրիստոսի Աւետարանին տարածմանը Հայաստանում:
Մենք վերջիշում ենք Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչի քափած ջանքերը, ինչպէս
նաև Հայ ժողովրդի և նրա Եկեղեցու անցած պատմական տաժաճելի ուղին:

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին միշտ էլ եղել է Հայ ժողո-
ւրդի կողմին, երբ մա ծանր փորձութիւններ է կրել: Հայ Եկեղեցու հեղինա-
կութիւնը իրօք որ շատ մեծ է ոչ միայն մեր Հայրենիքում, այլ և ամբողջ աշ-
խարհում: Դրա վկայութիւնն է այս համդիսաւոր ժողովը, որի մասնակիցների
քում մենք տեսնում ենք ֆրիստոնէական միւս Եկեղեցիների յարգարժան մեր-
կայացուցիչներին, որոնք եկել են կիսելու Հայ հաւատացեալ ժողովրդի այս
երջանիկ հանդիսութեան ուրախութիւնը:

Ռուս Պրավոսլաւ Եկեղեցին յատուկ յարգանք ու սէր է տածում դէպի
Հայ Առաքելական հմադարեան Եկեղեցին: Աշխարհագրականօրէն մենք մօտիկ
ենք իրար, մեր ժողովուրդների ձակատագրերը սերտօրէն շաղկապուած են
միմեանց պատմականօրէն, մենք միակամ ենք անտարաճական ուսմունքի
հաստատման մէջ, իրար հետ ունեցած մեր բարեկամական յարաբերութեան,
դէպի մեր մերձաւորները տածած ծառայական սիրոյ, երկրի վրայ խաղաղու-
թեան գործի ամրապնդման և մեր սովետական մեծ պետութեան բարիքների
բազմապատկման մէջ:

Մենք վստահութիւն ենք յայտնում, որ Մեր այս այցելութիւնը անլի
ևս կ'ամրապնդի եղբայրական սրտագին սիրոյ կապերը մեր սուրբ Եկեղեցիներ-
սի միջև:

Ձերդ Սրբութիւն, քոյլ տուէ՛ք Մեզ Ռուս Պրավոսլաւ Եկեղեցու անու-
նից մէկ անգամ ևս սրտագին ողջունել Ձեզ այս ճշմանալից օրուայ առթիւ,
չերմօրէն շնորհաւորել Ձեզ Ձեր սրբազան յորելեանի կապակցութեամբ, միա-
ժամանակ ողջունել Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցու Խղիսկոպտոսաց և
ամբողջ հոգևոր դասին, ինչպէս նաև հաւատացեալ ժողովրդին, որ ի Հայաս-
տան և ի տիիւսս աշխարհի:

Մենք յայտնում ենք Ձերդ Սրբութեանը Մեր սրտագին շնորհակալու-
թիւնը Ձեր սիրալիլ ու առատաճեռն հիւրասիրութեան համար և ամբողջ հո-
գով մաղբում Ձեր գլխաւորած Եկեղեցուն հետագայ ծաղկում, իսկ անձամբ
Ձեզ՝ ֆայառօղութիւն, առտուածատուր ուրախութիւն և յաջողութիւն Ձեր
բոլոր հետագայ ճեղհարկումների մէջ:

Թող մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսը երկաթ սաբինք պահպանի Ձերդ
Սրբութիւնը բարեյաջողութեամբ:

Բիմեն Սրբազան Պատրիարքին յաջորդեց Ն. Վսեմ. Կարախան Ռելլը-պրանտզ, որ խօսեցաւ Ֆրանսերէն, ի դիմաց Հռոմէական Եկեղեցիին և Հռոմի Սրբազան Քաջանայակերտին : Ստորև կու տանք այդ խօսքին հայերէն թարգմանութիւնը .

«Ձերդ Սրբութիւն,

Այցելել էջմիածին, Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ սրբազան ֆաղաբ, կը մնայ միշտ խոր ուրախութիւն մը, նախ Հայերում համար, որոնք աշխարհի բոլոր երկիրներէն ուխտի կու գան այստեղ այն գաղթաշխարհէն՝ ուր Ձեր ժողովուրդի աշխուժ ռզին տարած է գիրեմի իբրև սփիւռք, սակայն նոյնպէս ուրիշ ազգի քրիստոնեաներում համար, ինչ ալ ըլլայ անոնց եկեղեցական պատկանելիութիւնը :

Այս անգամ Պօղոս Զ Պապը, որ մեծ համակրութիւն մը կը պահէ Ձեր Եկեղեցիին նկատմամբ, մանաւանդ Ձերդ Սրբութեան այցելութենէն ետք Ս. Քաղաքը՝ Հռոմ, ընդունց Ձեր հրաւերը՝ էջմիածին գրկելու յատուկ առաքելութիւն մը, երկու գլխաւոր պատճառներով . նախ՝ սրբազան միւռոնի օրհնութեան արարողութիւնը, և ապա՝ Ձեր Կաթողիկոսութեան փանաւնակի համադիտութիւնը :

Սուրբ միւռոնի օրհնութիւնը Եկեղեցիին համար ունի հոգևոր մեծ կարևորութիւն : Անոր ամենէն յայտնի նշանակութիւնը կարևորութիւնն է որ այդ արարողութիւնը ունի նշելու համար Եկեղեցիին միութիւնը :

Սրբազան միւռոնը, օրհնուած Եկեղեցւոյ Պետին կողմէ, կ'երթայ այստեղէն դէպի բոլոր քիմերը և բոլոր ծովները . այսպէս կ'աղբ կը պահուի և կը յայտնուի եպիսկոպոսին հետ :

Սրբազան միւռոնը կը գործածուի խորհրդակատարութիւններուն համար : Ան նշանն է Սուրբ Հոգիի գրոշմին : *Christma* բառը կը յիշեցնէ Քրիստոս բառը, որ Օծեալն է Աստուծոյ : Ան ստանձնած է ծառայի կերպը, պահելով հանդերձ իր մէջ Աստուածային լոյսութիւնը և այսպէսով ան օծած է իր մարդկութիւնը, լեցնելով զայն Սուրբ Հոգիով :

Ան փչեց նայն Հոգին իր առաքելներուն վրայ, ըսելով . «Ընդունեցէ՛ք Սուրբ Հոգին» : Ան տուաւ ամբողջ Եկեղեցիին Սուրբ Հոգին՝ Պենտեկոստէի օրը : Առաքելները շարունակեցին տալ այդ Հոգին անոնց՝ որ կը մկրտուէին : Անով քրիստոնեան կ'ըլլայ Աստուծոյ օծեալը, և յատուկ կերպով մը կը կապուի Քրիստոսի՝ որ գերազայն Օծեալն է : Սուրբ միւռոնը ուրեմն նշանն է ոչ թէ որեւէ օծումի, բայց օծումի՝ Սուրբ Հոգիով և միութեան Քրիստոսի մէջ : Միացած Քրիստոսով, քրիստոնեաները իրարու մէջ կ'ապուած են հոգևոր այն կապով որ Եկեղեցիին խորհրդակատարական իրականութիւնն է :

Ուրեմն սրբազան միւռոնը նշանն է միութեան Քրիստոսի մէջ, և միութեան յեկեղեցականն :

Այս պատճառով, սուրբ միւռոնի օրհնութիւնը տօն մըն է ամբողջ Եկեղեցիին համար : Այս պատճառով, Պօղոս Զ Սրբազան Հայրը սիրով ընդառնացեց Ձերդ Սրբութեան հրաւերին՝ գրկելու յատուկ պատգամաւորութիւն մը, որպէսզի ներկայ ըլլայ այս հանդիսութեան և մասնակցի Ձեր Եկեղեցւոյ հրեմուսնփին՝ Ձեր նուիրապետութեան, Ձեր ժողովուրդին և յատկապէս Ձեզի հետ իբրև հովիւր Ձեր Եկեղեցիին :

Այսպէս կու գամ երկրորդ պատճառին, որ կը բերէ մեզ Ձեզ մօտ . Ձեր

կաթաղիկուսութեան քանակութիւնը տարեկան Է, Ձեր տօնն է իբրև առաջին հո-
վիւր Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ :

Կուգեմ յիշատակել մի քանի դէպքեր, որոնք պատմական կարեւորու-
թիւն ունին մեր Եկեղեցիներու յարաբերութեան մէջ, և որոնք տեղի ունեցան
Ձեր քանաւորեալ կաթաղիկուսութեան շրջանին :

Նախ այն իրադարձութիւնը Բէ Ձերդ Սրբութիւնը ընդունեց Պապին հրա-
ւերը՝ դրկելու դիտարկներ Վատիկանի երկրորդ ժողովին: Այս ժողովի միւս
տեքուն, Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին ներկայացուցաւ դիտող
պատգամաւորներու կողմէ, որոնք տեղեակ պահեցին Ձեր Եկեղեցին և տուին
ամօր աւելի ապահով ծանօթութիւն մը մեր Եկեղեցւոյ կեանքին, ամօր աստ-
ուածաբանական և հովուական վերանորոգումին՝ այսօրուան աշխարհին մէջ :
Փոխադարձաբար, մենք ևս հոխացանք այն խօսակցութիւններով և գաղափարի
փոխանակութիւններով գորս ունեցանք Ձեր դիտարկներուն հետ, որոնք շատ
բան տուին մեզի ձեր պատմութեան, ձեր աւանդութիւններուն և Հայ Առաքե-
լական Եկեղեցւոյ այսօրուան կացութեան մասին : Ս. Էջմիածնէն այցելութեան
գալով սրբազան քաղաք՝ Հռոմ, Ձերդ Սրբութիւնը այս նոր յարաբերութիւն
ներուն տուաւ ամենէն պաշտօնական արտայայտութիւնն ու դրոշմը : Շրջա-
պատուած Ձեր նուիրապետութեամբ, ինչպէս նաև Սուրբական Հայաստանէն
և սփիւռքէն եկած Ձեր հաւատացեալներով, Ձերդ Սրբութիւնը փոխանակեց
սիրոյ համբոյքը Ն. Ս. Պօղոս Զ Պապին հետ, ազօթելով միասնաբար Պետրոս
Առաքելի շիրիմին վրայ : Պապին հետ միասին, Դուք հրաւեր եղեցիք «Բը-
րիստոնեաներուն, բայց մանաւանդ Կաթօլիկ Եկեղեցւոյ և Հայ Առաքելական
Եկեղեցւոյ հաւատացեալներուն, որ պատասխանեն աւելի մեծ հաւատարմու-
թեամբ Սուրբ Հագիի կանչին» որ կը հրաւիրէ զիրենք աւելի խոր միութեան
մը, որով պիտի կատարուի մեր Փրկչին կամքը և որ աւելի արդիւնատու պիտի
դարձնէ քրիստոնեաներուն ծառայութիւնը այս աշխարհին» (Միասնական
յա յարաբերութիւն) :

Երջանիկ եմ ներկայացնելու այս պահուս Նորին Սրբութիւն Պօղոս Զ
Պապը. կը ներկայացնէմ Ձեր Սրբազան Հօր անձնական բարեմաղութիւննե-
րը. «Գիտակից այս կրկնակ հանդիսութիւններու նշանակութեան և կարևորու-
թեան, Ձեր և Ձեր Եկեղեցիին համար Մենք կը բարձրացնենք Մեր ազօթը,
որպէսզի այս արարողութիւնները բոլոր ուրախութեան աղբիւր և հոգևոր վե-
րածնունդ Ձեր բոլոր հաւատացեալներուն համար. նաև առիթը՝ աւելի խորա-
ցնելու եղբայրական սէրը քրիստոնեաներու միջև, և համերաշխութիւնը՝ բա-
րի կամեցողութիւն ունեցող բոլոր մարդոց միջև : Մենք անգամ մը ևս կը հաւ-
տատենք Մեր ջերմ բարեմաղութիւնը, գոր կը բանաձևենք Մեր ազօթին
մէջ. այս հանդիպումը Բօք բոլոր կարևոր հանգրաւում մը աւելի կատարեալ ե-
կեղեցական միութեան մը ճամբուն վրայ, հաւատքով և սիրով» :

Ներեցէք, Ձերդ Սրբութիւն, որ աւելցնեմ քանի մը անձնական խօս-
քեր, իբրև Ուրբեյթի Արքեպիսկոպոս և իբրև Նախագահ Հոլանտայի Եպիս-
կոպոսական ժողովին : Մասքեյթ քաղաքի Մայր Տաճարին մէջ, ամէն Եօթ
տարին անգամ մը կը տօնախմբուի մեծ հանդիսութեամբ յիշատակը Չորրորդ
դարու սուրբ Եպիսկոպոսի մը, որ մասնակցած է Նիկիոյ Սուրբ ժողովին և
Սաբսինիայի ժողովին : Ան եկած է իմ երկիրս, բարոգելու համար Աւետարա-
նը. և ամօր յիշատակը կաթօլիկ ժողովուրդի մտքին մէջ կը մնայ Բարմ, մա-
նաւանդ երկրի հարաւային մասին մէջ : Ան կը կոչուէր Սերվատիոս և ան եկաւ
մեզի Հայաստանէն : Այս տարի, երբ հաճոյքը ունեցաւ նախագահելու մեր Տիւ

բող Յիսուսի Քրիստոսի այս ծառային ի պատիւ եղած՝ հանդիսութիւններուն, եւ աղօթեցի անոր ծննդավայր երկրի հաւատացեալ ժողովուրդին համար, Հայ ազգին ամբողջութեան համար, և յատկապէս Ձերդ Սրբութեան համար» :

Այնուհետեւ ողջոյնի խօսք ըսաւ Վրաց Օրթոտոքս Եկեղեցիին տնու- նով՝ Ն. Սրբութիւն Տ. Դաւիթ Ե Պատրիարք-Կաթողիկոսը, որ խօսեցաւ վրացերէն, բայց իր ողջոյնի խօսքը աւարտեց Հայերէն, օրհնելով ժողովուրդը և բեկով. «Խաղաղութիւն ամենեցուն» :

խմբանկար սրբալոյս Միւռոնի օրհնութեան և Վեհափառ Հայրապետի գահա- կալութեան Բանամեակի հանդիսութիւններուն մասնակցող Հայ և օտար բարձրաստիճան եկեղեցականներու :

Ի դիմաց Երուսաղէմի Յունաց Պատրիարքութեան, ողջոյնի խօսք ար- տասանեց Գերշ. Տ. Կերմանոս Մեաբապոլիտը, որ ըսաւ.

Ձերդ Սրբութիւն,

եկած եմ այստեղ բերկրութեամբ լի և մասնաւոր հպարտութեամբ, իբրեւ ներկայացուցիչ Երուսաղէմի Պատրիարք Ն. Ամենապատուութիւն Պենե- տիքոս Առաքինի, ներկայ ըլլալու Ձերդ Վեհափառութեան գահակալութեան Բանամեակի հանդիսութիւններուն :

Կը փափաքիմ փոխանցել Ն. Ամենապատուութեան եղբայրական ող- ջոյնները, սրտագին շնորհաւորութիւններն ու լաւագոյն բարեմաղթութիւննե- րը այս երջանիկ առիթով, և միաժամանակ սոյլ ողջոյնները Սիոնի, բոլոր Ե- կեղեցիներու Մօր՝ իրապէս մեծարելի Հայաստանայց եկեղեցիին, գոր կը զըլ- խաւորէ Ձերդ Սրբութիւնը Աստուծոյ շնորհով :

Հոս ցերկայ եղող բոլոր հաւատացեալներում և իմ ի Գրիստոս եղբայրներում ազօրքին կը միացնեմ իմ ալ ջերմ ազօրքս, որալեզի Ձերդ Սրբութիւնը ունեցալ երկար, քաջառողջ և արդիւնաւոր կեանք մը՝ ի շահ Հայ ժողովուրդին և Հայաստանայց եկեղեցիին:

Եւ Մովսէսի մման, որ բարձրացաւ լեռ, վերցուց բազուկը և իսրայել գօրացաւ, քող Ձերդ Սրբութիւնը կանգուն մնայ գահին վրայ, բարձրացնէ իր բազուկները, որալեզի Հայ ժողովուրդն ու եկեղեցին մման և տեսն խաղաղութեամբ, բարօրութեամբ և հանգստութեամբ բազմաթիւ տարիներ. Ամէն:

Յաջորդ խօսողը եղաւ Մալապարի Արեւելեան Եկեղեցւոյ Կաթողիկոս Ն. Սրբութիւն Տ. Մատթէոս Թովմա, որ շատ զգացուած շնորով մը բերաւ Հնդկաստանի եղբայրական սիրոյ և շնորհաւորանքի խօսքը Ն. Ս. Օծութեան:

Ապա ողջոյնի և համակրանքի զեղեցիկ խօսքերով Ն. Սրբութիւնը չբորհաւորեց Անկլիքան Եկեղեցւոյ և Քէնթըրպըրիի Արքեպիսկոպոսին անունով՝ Ն. Վսեմ. Էլլիսըն Եպիսկոպոսը:

Ի դիմաց Երուսաղէմի Ֆրանչիսկեան Միաբանութեան և Կաթողիկ Ե. Կեղեցւոյ Սուրբ Տեղեաց Պաշտպան Հայրերուն, խօսք առաւ Մատերիլիո Վրդ. Սաքի, որ յիշեց Ն. Սրբութեան այցելութիւնը Երուսաղէմ, և այդ այցելութեան բերած շնորհարարչիս ուրախութիւնը և ստեղծած ջերմ մթնոլորտը Երուսաղէմի բոլոր համայնքներուն միջև:

Օտար Հիւրերու այս ջերմ և զեղեցիկ խօսքերը, արտասանուած Ֆրան. սերէն կամ անդլերէն լիզուով, Թարգմանեց Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպիսկոպոս:

Օտար եկեղեցական պետերուն և Եկեղեցւոյ ներկայացուցիչներուն յաջորդեց և ուղերձ մը կարդաց յանուն Սփիւռքահայութեան Հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի, այդ Յանձնախումբին Նախագահ Պրն. Վարդգէս Համազասպեանը:

Յանուն Երևանի Սուրբ Մեսրոպ Մաշտոցի Անուան Զեռագրաց Մատենադարանին, ողջոյնի հետեւեալ զեղեցիկ խօսքը կարդաց Ակադեմիկոս Լեոն Ուշիկեանը.

Ձերդ Ս. Օծութիւն

Տ. Տ. Վազգէն Ա.

Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

Վեհափառ Տէր

Մաշտոցի Անուան Մատենադարանի Տնօրինութիւնը և գիտական ողջ անձնակազմը Ձեր գահակալութեան արդիւնաշատ քառամեակին և ազգամուէր լայն գործունէութեան առիթով ջերմօրէն շնորհաւորում են Ձեզ և ցանկանում առաւել բարեյաջող և առաւել բեղմնաւոր նոր քառամեակներ:

Մենք հաղորտութեամբ նշում ենք, որ Ձեր Վեհափառութիւնն այսօր, բազմած Սահակ Պարթև, Ներսէս Շնորհալի, Ներսէս Աշտարակեցի, Խրիմեան Հայրիկ, Գէորգ Վեցերորդ երջանկայիշատակ կաթողիկոսների գահին, շարունակում է կեանքի կոչել ազգօգուտ նայն աւանդները և ընթանալ հայրենասէր գործունէութեան նայն մայրուղիով:

Հակասազգրի բերումով Ձեզ և Ձեր Յախորդներից շատերին վիճակուել է հոգալ ոչ միայն Մայր Հայրենիքում բնակուող, այլև նրա սահմաններից

դուրս, օտար հորիզոններում պատասպարած Հայութեան հայրենաբաղձ գանգուածների հոգևոր պլտփերը և համախմբել նրանց հայրենի երկրի, նրա մշակոյթի սրբազան աւանդների շուրջ: Հանրայայտ է, Վեհափառ Տէր, որ այս առումով շատ մեծ են Ձեր ծառայութիւնները: Սփիւռփռահայութեանը շնորհած թեր այցելութիւնները, յիշատի եղել են կենսապարգև: Դուք ամէնուրեք սուք էք դրել որպէս վերածնունդ Հայաստանի և ազատագրւած Հայ ժողովրդի երջանիկ առաքեալ, նպատակ ունենալով սփիւռփռահայութեան բոլոր համգրււանները կապել Սովետական Հայաստանի մօլորական հող ու ջրին և լուսաւոր առօրեային:

Մեր նախնիները կերտել են մշակութային հոյակապ յուշարձաններ, որոնք ամէնուրեք արժանացել են անվերապահ գնահատութեան: Ըստ այդմ, մեր սրբազան պարտքն է աչքի լռյսի պէս պահպանել Հայ մշակոյթի մեզ աւանդուած անգնահատելի մասունքները և սրբութեամբ փոխանցել գալիք սերունդներին: Դուք, Վեհափառ Տէր, այս ուղղութեամբ ևս քեզմասոր աշխատանք էք տարել՝ պաշտպան կանգնելով և նոր կեանք պարգևելով հայրենեաց յիշատակներին: Հանրայայտ են Ձեր ջանքերով իրականացուած էջմիածնի Մայր Տաճարի մեծածառալ նորոգումները, նրա ներքին և արտաքին բարձրագոյն յարդարումը, Վեհարանի շէնք սրահներում արուեստի նոր թանգարանի ստեղծումը, ինչպէս նաև պատմական ու մշակութային մեծարժէք բազմաթիւ յուշարձանների վերակենդանացումը:

Մենք, Մաշտոցի Անուան Մատենադարանի ներկայացուցիչներս, խորին երախտագիտութեամբ ենք արձանագրում այսօր էին ու միջնադարեան ձեռագրերի հաւաքման և պահպանութեան ուղղութեամբ Ձեր ծառայած նպատակադիր ու արդիւնաւէտ գործունէութիւնը, որն արտայայտուել է Մաշտոցի Անուան Մատենադարանին մեր մշակոյթի տաճանակ մեծարժէք յուշարձանների մոլորաբերութեամբ, որոնց մէջ յատուկ յիշատակութեան են արժանի Ձեր սիրելի մօր անուրը յանրոգեցնող Աւետարանը և Թորոս Ռոսլինի բարձրաւունստ մանրանկարներով զարդարուած ձեռագրերը:

Դրանուհետև Ձեր հայրենամուէր գործունէութեան արդիւնները, չենք կարող այսօր չյիշել, որ դրանք արգաստւարուել են աշխարհի խաղաղութեան պայմաններում: Հայ ժողովուրդը առանկյազոյն գիտէ գնահատել խաղաղութիւնը, որին այնքան ծարաւի է եղել դարերի ընթացքում: Այս նշմարութիւնը Ձեզ քաջ յայտնի է: Այդ չէ՞ պատճառը, որ Դուք իրապէս աշխարհի շատ բներից արտասանեցիք Ձեր ազնիւ խաղաղութիւն ամենեցունքը: Ահա թէ ինչու, Վեհափառ Տէր, Դուք արժանի էք կրկնելի մեծարման նաև խաղաղութեան պահպանութեան գործին բերած Ձեր հետեւողական ջանքերի համար, որը բարձր է գնահատուել Սովետական պետութեան կողմից և նշանաւորուել Ձեզ տրուած կառավարական պարգևներով:

Ընդամէնը քսան տարի . . . բայց անմահացող մօլորաբերման որքա՞ն եռանդ, ինչպիսի՞ մեծարժէք արգասիքներ, ի՞նչ մնայուն կործաններ . . .

Ի լրումն թանկ մերոց սակաւուց կամիսք ըստ լեզուին նախնեաց մերոց ի գիր արձանագրուանի, եթէ, արդարեւ, բազում են երախտիք Ձերդ Վեհափառութեան, որք շնորհապարտ կացուցանեն զազգս Հայոց ի սփիւռ աշխարհի: Կէտ նպատակի կենաց Ձերոց և համայնից գործառնութեանց կայր և մնայ յանրժ պահպանութիւն մտաւոր և ոգեղէն գանձուց մերոց հայրենեաց: Եւ գոհութեամբ արտի հաստատուիք, եթէ յայտ յաւնեայնի ոչ ինչ ունիք ըզպարտիս հատուցման առաջի ժողովրդեանն Հայոց. գոր ինչ արարեալ էք, յաւելեալ և լիով:

Առ այս, բաւարով սրտիւ քարեմագթեմէ վեհափառութեանց Ձերում
 քաջառողջութիւն և արեւշատութիւն ի յամայր ամս և կատարեալ լրումն համօ-
 րէն ըզգից և նպատակաց Ձերոց:

Ի դիմաց Տնօրէնութեանց Մշտնոցեան Մատենադարանի՝

Լ. Ս. ԽԱՉԻԿԵԱՆ

Գրեցաւ ի քուակնութեանս Հայոց ՌՆԻՆ,
 յամսեանն Սեպտեմբերի ԻԷ, օրն Բ-շաբթի

*Կարդալէ ետք իրնդականէն գրուած և զարդարանքներով գեղեցկացած
 իր խօսքը, Ակադեմիկոս Լեւոն Խաչիկեան յանձնեց Կաթողիկոսին պատմական
 նկար մը, և բացատրեց անոր կարեւորութիւնը հետեւեալ խօսքերով.*

Վեհափառ Տէր,

Թոյլ տուէ՛ք այժմ Ձեզ մատուցել Թագէտս առաքեալի իւզանքի այս
 նկարը, որ գործն է ԺԹ. դարի սկիզբներին ապրած մի անշայտ Հայ նկարչի:
 Հաւանաբար մեծ չէ նրա գեղարուեստական նշանակութիւնը, սակայն խիստ
 ուշագրաւ է այն՝ իր պատմական յիշատակարանով:

1854 թուականին պատմական Հայաստանի հողի վրայ կրկին բախուում
 էին Հայ Ժողովրդի մեծ բարեկամ ուսուսական բանակները մեր յիսերիմ թշնա-
 մու՝ թուրքական հարստահարիչների դէմ: Ղրիմի պատերազմի Կովկասեան
 ռազմաճակատի գլխաւոր հրամանատարն էր հայազգի զօրավար Վասիլ Բեհ-
 բութեանցը: Նրա հմուտ ղեկավարութեամբ ռազմաճակատի տարրեր հառ-
 ուածներում Ռուս քաջարի զօրաբաժինները Հայ կամաւորների և թուրքական
 լուծը թօթափել նրազոյ գիւղացիական զանգուածների գործում օժանդակու-
 րեամբ, մի շարք յաղթանակներ տարան:

Վնասկան ճակատամարտը տեղի ունեցաւ Յուլիսի 24ի լուսաբացին,
 Կարսից 18 կմ. հեռավորութեան վրայ գտնուող Գիւրուկ-Դարս կոչուող դաշ-
 տում: Թուրքները Ջարիֆ Մուստաֆա փաշայի հրամանատարութեան ներքոյ
 ունէին 60 հազարանոց բանակ: Բեհբութեանցի հրամանի տակ գտնուում էր բնդ-
 տուէնը 18 հազար զինուոր: Թէև թշմաւիմ ունէր մարդկային ու միւսական մեծ
 առաւելութիւններ, այնուամենայնիւ ուսուսական քաջարի զօրքները, իրենց անձ-
 նուիրութեամբ ու յիգանութեամբ՝ հրաշքներ գործեցին: Ռուսների կողմէն
 հերոսաբար մարտնչում էին նաև Լորիս-Միլիֆովի գլխավորութեամբ գործող
 կամաւորները: Թուրքական բանակը կատարեալ պարտութիւն կրեց. կորցրեց
 15 հրամօթ, 16 արկղ վառօդ, 2 դրօշ. սպանուածների թիւը 3232 էր, իսկ գե-
 րի վերցուածներինը՝ 2000ից անփի:

Գիւրուկ-Դարայի ճակատամարտի նշանակութիւնը հսկայական էր:
 Վերէ իշխան Բեհբութովն ուզում է ինձ զարմացնել իր յաղթանակներով, ես
 էլ նրան կը զարմացնեմ իմ պարգևներով: ասաց Նիկոլա Ա. ցարը և 1854 թ.
 Օգոստոսի 9ի հրամանագրով քաջարի զօրավարին պարգևատրեց Ս. Անդրէի շք-
 քանդանով: Պարգևներ ստացան նաև այլ Հայ զինուորականներ՝ Սահակեանը.
 Արարատսկին, Կոստանդին Արզութեանը, Կամաւոր Գաբրիէլ Գեղամեանը և
 ուրիշներ: Խրախուսանքի արժանացան նաև Նրևանեան կամաւոր ջոկատին ա-
 ղընթեր գործող Հայկական ջոկատի քահանայ նշանակուած Յովակիմ Տէր Գր-
 րիգորեանը:

Պատմական այս յաղթանակը մեծ ոգևորութիւն առաջացրեց ամէնու-

րեք: Եւ տես, եայլակամ եկեղեցիներէից մէկում պահուող Թաղէտո առաքելալի իւղաների ճկարի հակառակ երեսի վրայ ժամանակակիցներէից մէկն արձանագրեց.

«1854 ամի 20 Յուլիսի ի շաբաթ օր տօնի սրց. Թաղէտոյ առաքելոյն և Սանդիստոյ կուսիմ հռչակամուն քաջ Հայ իշխան Թուսաց բանակագլուխ գեներալ Վասիլ Բեհբադեանցն, յարշաւելն վաթսամ հազար Օսմանցեաց ի վերայ Թուսաց բանակի բաղկացեալ ի տամիւնս հազարայ, ի Քիւրմուկ տարա գաշտի, քաջամարտ ութն ժամ դիմաւարեալ Աստուծով յաղթեաց և գերեալ ջնջեաց բանակն Օսմանցեաց, ուստի իմքնակալն Թուսաց Նիկոլայն պարգևատրեաց Բեհբադեանցն կայսերաց կապտամշան ոսկեշղթայ ապսիտիւ սրբոյն Անդրէյի»:

Այս ճկարը Մատեմատիկայի աշխատակիցները գտնի են մէկ տարի առաջ, Թալիմի շրջանի գիւղերից մէկում, մի կնոջ մօտ՝ խիստ քայքայուած և անյայտ մաշուած վիճակում: Պետական պատկերասրահի հմուտ վերականգնողներից մէկը՝ մաքրել է այն դարաւոր կեղտից և առաջն առել հետագայ քայլաւորները: Եւ այժմ՝ երկու կողմից ապակիների մէջ առնուած այս ճկարը մատուցում ենք Ձեզ, վեհափառ Տէր, խորհելով որ այն կը գտնի պատշաճ մի անկիւն Ձեր թանգարանային սրահներից մէկում, պահելով իր մէջ ապագայի համար նաեւ Ձեր գահակալութեան քառամետալ յորեկանի յիշատակը:

Թէ՛ Հայ և Թէ՛ օտար եկեղեցականները իրենց խօսքը արտասանելէ ետք, Վեհափառ Հայրապետին յանձնեցին նուէրներ: Երուսաղէմի Պատրիարք Ն. Ամեն. Տ. Եղիշէ Ս. Արքեպիսկոպոս յատկապէս Երուսաղէմ պատրաստուած և սատուփով զարդարուած կաթողիկոսական դահ մը նուիրեց ի յիշատակ Վեհափառ Հայրապետի քսանամեայ գահակալութեան: Կ. Պոլսոյ Պատրիարք Ա. մեն. Տ. Շնորհք Ս. Արքեպիսկոպոս նուիրեց Հովուական գեղեցիկ զաւադան մը: Համայն Թուսիոյ Պատրիարք Ն. Սրբութիւն Տ. Բիմեն նուիրեց պանակէ, լանջախաչ և ոսկիով ծածկուած գեղեցիկ սրբանկար մը: Վրաստանի Կաթ. դեպ. իոս Ն. Սրբութիւն Տ. Դաւիթ Ե. նուիրեց պանակէ մը, խաչ մը և Վրաստան պատրաստուած ձեռագործներ: Մալապարի Կաթողիկոս Ն. Սրբութիւն Տ. Պա. սիրիոս Մատթէոս նուիրեց փղոսկրէ և հնդկական փայտէ պատրաստուած գեղեցիկ ձեռագործներ: Մետապոլիտ Կերմանոս Երուսաղէմ յատկապէս պատրաստուած սատուփէ գեղեցիկ սրբանկար մը յանձնեց Վեհափառ Հայրապետին, յունարէն յատուկ արձանագրութեամբ մը, յանուն Երուսաղէմի Յունաց Պատրիարք Ն. Ամեն. Տ. Պենետիքթոս Առաջինի: Կարտինալ Ուիլլըպարնադ բերած էր Սրբազան Պապին կողմէ յանձնուած երեք մետաղներ՝ ոսկեայ, արծաթեայ և պղնձեայ, յատկապէս պատրաստուած Սուրբ Տաքինն առիթով, Իսկ Ֆրան. չիկեան Միաբանութեան վանահայրը՝ մասնաւորապէս պատրաստել տուած էր արծաթի վրայ փորագրուած գեղեցիկ սրբանկար մը, որ կը ներկայացնէր Աստուածածաղկը, աջ կողմը Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ և ձախ կողմը՝ իրենց Միաբանութեան հիմնադիր Ս. Ֆրանչիսկոս: Լոնտոնի Եպիսկոպոս Ն. Վսենթ. Էլլիսըն նուիրեց Լոնտոնի Ս. Պօղոս Մայր Տաճարը ներկայացնող գեղեցիկ նշակար մը, Իսկ ՀՍՍՀ Միներալներէի Սովետին Աւրնթեր Եկեղեցական Գործերու Խորհուրդի Նախագահ Տիար Սարգիս Գասպարեան Նորին Սուրբ Օծութեան նուիրեց յատկապէս պատրաստուած պղինձէ կաթսայ մը, նմանահանութիւնը Հաղարծինի հին կաթսային, որ կը գտնուի այժմ Պետական Թանգարանը:

Միւսոնի օրհնութեան և Վեհափառ Հայրապետի քսանամեակին զոյգ առիթներով, բազմաթիւ բարեպաշտներ, Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Թեմեր և եկեղեցւոյ պատգամաւորներ նուէրներ բերին Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին:

Իսկ երեք բարեպաշտներ փափաքեցան ըլլալ կնքահայրերը սուրբ միւսոնի օրհնութեան, և այդ առիթով ևս նուէրներ յանձնեցին Նորին Սուրբ Օծութեան: Եղած նուիրատուութիւններուն մէջ յատուկ յիշատակութեան արժանի էր Ամերիկայի Թեմի 70,000 տոյարի նուէրը, որ պիտի յատկացուի Էջմիածին քաղաքի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ վերանորոգութեան: Ուշագրաւ էր նաեւ Փարիզէն Պրն. Նուրհան Յրէնկեանի նուիրած գաւազանը՝ ոսկեայ զլուխով:

Յաջորդ օրերուն հիւրերը և ուխտաւորները այցելեցին Պետական Թանգարան, Ս. Գեղարդի վանք, Օշական, Զեռագրաց Մատենադարան և Սեւան:

Եկեղեցական պատուիրակութիւններու այցը Ծիծեռնակաբերդի

Հայ մահատակներու յուշարձան:

Սեպտեմբեր 28ին եկեղեցական դասը և Թեմերու բոլոր պատգամաւորները, Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վաղգէն Ա. Կաթողիկոսի զլխաւորութեամբ, այցելեցին Ծիծեռնակաբերդ, Հայ նահատակներու յուշարձանին: Տպաւորիչ թափօրով մը, որուն առջեւն կը տարուէին խաչաձև ծաղկեպսակներ, եկեղեցական չափումբը յառաջացաւ դէպի բոլորաձև յուշարձանը, որուն կեդրոնը մշտափառ բոցը կը յաւերժացնէ յիշատակը Հայ նահատակներուն: Զետեղելէ ետք ծաղկեփունջները բոցին շուրջ, Նորին Սուրբ Օծութիւնը աղօթքի հրաւիրեց բոլոր ներ-

կաները և արտասանեց «Հոգւոց»ը: Նորին Ս. Օծութեան հետեցան Համայն Ռուսիոյ Պատրիարքը՝ հոգեհանգստեան արարողութեամբ մը ոռւտերէն լեզուով, Կարտինալ Ուիլլյամսոնը՝ լատիներէն լեզուով, Վրաց Սրբազան Կաթողիկոսը՝ վրացերէն լեզուով, Լոնտոնի Եպիսկոպոսը՝ անգլերէն լեզուով, որմէ հոգ հայերէն լեզուով բոլոր ներկաներուն կողմէ երգուեցաւ «Հայր մեր»ը: Միւռոնօրհնութեան և քսանամեակի հրճուալից և ուրախ հանդիսութիւններէն ետք, Հայ Նահատակաց ոգեկոչումը յուշարձանի յուղիչ մթնոլորտին մէջ, բոլորին արտերէն անգամ մը ևս անցուց Հայ ժողովուրդի Նահատակութեան այդ սև յիշատակը, որուն հաղորդակից եղան օտար եկեղեցիներու պետերը և անոնց ընկերացողները:

Այս զոյգ հանդիսութիւնները մայր հայրենիքի և Ս. Էջմիածնի պատմութեան մէջ արձանագրուեցան ոսկէ տառերով, իբրև փաստը Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ վերածնունդին և յաւերժութեան, Հայ ժողովուրդի միասնութեան և հայրենասիրութեան, մեր վերածնունած հայրենիքի իրականութեան և իբրև զեղեցիկ փաստը Հայ ժողովուրդի անխախտ սիրոյն՝ հանդէպ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի:

Այս առթիւ, իբրև վերջաբան մեր նկարագրութեան և իբրև հարազատ արտայայտութիւնը Հայ ժողովուրդի զգացումներուն՝ իր Սրբազան Հայրապետին նկատմամբ, հաճոյքով կը հրատարակենք Նորին Սուրբ Օծութեան ուղղուած նամակը Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Յիշատակաւոր Ընկերութեան:

Օգոստոս 25, 1976

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վազգէն Ա.

Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

Ս. Էջմիածին, Հայաստան

Վեհափառ Տէր,

Ահա հանդիսաւոր ու հոգեխոյզ առիթ մը ևս կը տեղծուի համայն Հայ ժողովուրդին համար, և աշխարհի բոլոր ծագերէն խումբ-խումբ Հայեր կը փութան Սուրբ Էջմիածին՝ մասնակցելու համար Նորին Սուրբ Օծութեան գահակալութեան ֆսանմամբալի տօնախմբութեան:

Վերջին երկու տասնամեակներուն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ պատմութիւնը պայծառացաւ Ձեր ամսին լոյսով. Ձեզմով Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչի դարաւոր Աբողը ունեցաւ արժանաւոր գահակալ մը, իսկ Սուրբ Էջմիածնի Մայրավանքը ապրեցաւ վերելքի, շինարարութեան ու վերահաստատուող փառքի մօր շրջան մը:

Ձեր ներշնչեալ և վարչագէտ ամսին մէջ հայրենի ժողովուրդը հաստատեց Սուրբ Էջմիածնի հեղինակութեան բարձրացումը և անհում սիրով ու խոր յարգամբով կապուեցաւ Ձեզի: Մեզի համար երջանկութիւն եղած է միշտ հաստատուել թէ համատարած յարգամբի և համակրամբի խորհրդամիջ մը կը համալիսանայ Վեհափառութեանդ ամումը Մայր Երկրի ժողովուրդին վրայ:

Ձեր գահակալութեան տարիներում ոգի և շունչ ստացան մեր հինաւորաց վանքերն ու եկեղեցիները. Ձեր հոգածու միտքն ու շինարար գիգերը աւերակներէն վեր բարձրացուցին մեր ճարտարապետական գեղեցկութեանց վրասն կառույցներէն շատերը և կենդանութեամբ ու հպարտութեամբ վերականգնեցին զանոնք իրենց պատմական փառքին մէջ:

Մեզի՝ Սփիւռքահայերու համար կենարար իրողութիւն մը հանդիսացաւ Վեհափառութեանդ գահակալութիւնը, որովհետեւ Դուք գիտցաք հասնիլ իւրաքանչիւր սփիւռքահայու և օծել ամբողջ հոգին էջմիածնի լոյսով. Ձեր աստուածատուր շնորհներով բաշխուեցաք բոլորին՝ անձամբ այցելելով տարբեր գաղութներ կամ Ձեր պատգամն ու շունչը հասցնելով մինչև հեռաւոր անկիւններն աշխարհի:

Այսօր Հայութիւնը ամենէն աւելի տարածուած է ի սփիւռք աշխարհի, սակայն, մոյմ ասեմ, աւելի ուժգին կապուած է Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնին, որովհետեւ կենդանի հաղորդակցութեան մէջ է ամբողջ հետ, առաւելաբար Ձեր շինարար և առաքինազարդ անձինք ընդմէջէն:

Սուրբ Էջմիածինը մեր հաւատքի կռուանը հանդիսացած է բոլոր դարերում ընթացքին, և այսօր ամբողջովն ու պայծառ վերականգնուող մեր սրտերը կը լեցնէ բերկրամբի և հպարտութեան անսպառ ազրիւրներով: Պատմութեան բախտաւոր մէկ դիպածածով՝ Մայր Աթոռի վերելի այս համգրաւունիմ գահակալելու կոչուեցաւ Ձերդ Վեհափառութիւնը, որ առաւելագոյն շքեղանքով քուիչ մը տուաւ այդ վերելքին:

Մենք կասկած չունինք որ մեր եկեղեցւոյ պատմութիւնը Ձեր իշխանութեան տարիները պիտի մուրազործէ Ձեր ամուսնով և պիտի կնէր զանոնք Ձեր շնորհալի անձինք գլոխով. Ձեր իշխանութեան տարիները պիտի անցնին պատմութեան իրեն վազգէն Առաջին Շինարար Հայրապետի ժամանակաշրջան:

Ձեր գահակալութեան հանդիսաւոր առիթով ամբողջ աշխարհի Հայութեան սիրտերը կը ցնծան Ձեզի հետ. ամէն Հայ մտածակից կը գառնայ Մայր Աթոռի ճուրղական կամարներում տակ կայանալիք հոգեպարար հանդիսութեանց:

Այս առնչութեամբ հաւանաբար ամէն հաւատաւոր Հայու հոգւոյն իդրեր խտացուցած՝ կ'ըլլանք մեր ողջոյնի այս սրտագին գիրին մէջ՝ ինչէն Ձեզի մագքենք երկար, արեւշատ ու երջանիկ տարիներ: Քսան տարի Ձեր շնորհաւատ անձով խորհրդանշուեցաւ մեր Սուրբ եկեղեցւոյ պայծառութիւնը. ու քանի վառ ու կենսաւորախ մնայ Ձերդ Վեհափառութիւնը՝ կենդանի ու շէն պիտի ըլլայ մեր եկեղեցին:

Հայու մեր ամխառն ապրումներու խորերէն սրտագին կը շնորհաւորենք Նորին Վեհափառութիւնդ, ցանկալով Ձեզի երկար ատեն տեսնել Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչի պայծառ գահում վրայ:

Որդիական խորունկ ակնածանօք՝

Ա. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Նախագահ